

6 Nationalisme en imperialisme

Informatieboek bladzijden 128 en 129

Spreek met je docent af welke onderdelen van dit hoofdstuk je gaat maken.

	Ga ik maken	√		Ga ik maken	√
☐ Paragraaf 6.1 opdrachten	ja / nee		☐ Paragraaf 6.6 opdrachten	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.1 taak	ja / nee		☐ Vergelijken in de tijd taak	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.2 opdrachten	ja / nee		☐ Test jezelf	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.3 opdrachten	ja / nee		☐ ICT	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.3 taak	ja / nee		☐ Onderzoek	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.4 opdrachten	ja / nee		☐ Plustaak	ja / nee	
☐ Paragraaf 6.4 taak	ja / nee				
☐ Paragraaf 6.5 opdrachten	ja / nee				

1 Gebruik de tijdbalk.

Met deze opdracht oriënteer je je op de tijd waar dit hoofdstuk over gaat.

a Over welke eeuw en welk tijdvak gaat hoofdstuk 6?

Dit hoofdstuk gaat over de 19e eeuw: de tijd van burgers en stoommachines.

b De koning van België kreeg Kongo op een conferentie van belangrijke Europese landen in Berlijn. Leg uit wat dit zegt over de positie van Europa in de wereld.

Europa had veel macht. Haar leiders konden zomaar gebieden in bijvoorbeeld Afrika verdelen.

c Noem twee gebeurtenissen van de tijdbalk die nog meer plaatsvonden in Europa.

1. 1839 eerste Nederlandse spoorlijn
2. 1871 stichting Duitse keizerrijk

d Noem een kenmerkend aspect dat past bij de gebeurtenissen van de tijdbalk. Gebruik hiervoor het overzicht op bladzijde 160.

De moderne vorm van imperialisme

e Blader door paragraaf 6.1 tot en met 6.4. Noteer per paragraaf een gebeurtenis met jaartal die jij ook op de tijdbalk zou plaatsen.

6.1	1861 stichting Italië (bijv.)
6.2	1876 opening Noordzeekanaal
6.3	1900 Atjeh onder Nederlandse controle
6.4	1825 bijna heel Latijns-Amerika onafhankelijk

2 Gebruik de kaart.

Met deze opdracht oriënteer je je op de situatie in de wereld omstreeks 1900.

a Noem twee kolonies van Nederland in 1900.

Indonesië en Suriname

b Hoe is op afbeelding 2 te zien dat Europa rond 1900 het belangrijkste continent was in de wereld?

Veel gebieden in Azië en Afrika zijn kolonies van Europese landen.

c Welke twee Europese landen lijken de machtigste te zijn?

Groot-Brittannië en Frankrijk

d Als je wilt vaststellen of een land machtig is, moet je niet alleen kijken naar de grootte van dat land. Leg dat uit.

Bijvoorbeeld: Je moet ook kijken naar hoeveel inwoners het land heeft, of de omvang van de productie.

e Vanaf 1907 werd het Panamakanaal gegraven. Leg uit waarom dat voor de Verenigde Staten van groot belang was.

De weg over zee van west naar oost en omgekeerd werd veel korter.

3 Lees Het glazen paleis en bron 1 en gebruik je voorkennis.

V

Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

a Geef twee redenen waarom prins Albert in 1851 een wereldtentoonstelling (in Londen) wilde houden?

1. Hij was bewonderaar van techniek en vooruitgang.

2. Hij wilde laten zien wat de Britten allemaal konden.

b Leg uit waarom die tentoonstelling de Britten een trots gevoel gaf.

De Britse voorsprong op allerlei terreinen was duidelijk te zien.

c Op afbeelding 3 zijn de leden van de koninklijke familie het belangrijkste. Noem drie manieren hoe de maker van het schilderij dat heeft aangegeven.

1. Bijvoorbeeld: Ze staan in het midden van de afbeelding.

2. Ze staan in het licht.

3. Belangrijke mensen staan om hen heen.

Bron 1 Prins Albert zei bij de opening van de wereldtentoonstelling in 1851:

'De afstanden die de verschillende volken en delen van de aardbol scheiden, zijn snel bezig te verdwijnen door de successen van de nieuwe vindingen en wij kunnen ze met ongelooflijk gemak doorkruisen.'

d Noem een oorzaak van de ontwikkeling die prins Albert beschrijft. Kijk eventueel nog eens in hoofdstuk 5.

De industriële revolutie

e Welk gevolg van deze ontwikkeling is zichtbaar op de kaart?

Europese landen breiden hun koloniaal rijk sterk uit.

f Waarom kun je verval van het Glazen Paleis symbolisch noemen?

Het Paleis raakte evenals het Britse rijk in verval.

g De gebouwen die hieronder zijn afgebeeld zijn overgebleven van twee latere (wereld)tentoonstellingen. Zoek uit van welke ze waren.

Parijs 1889 en Brussel 1958

h Vind je dat wereldtentoonstellingen nog steeds zin hebben? Leg je standpunt uit.

Bijvoorbeeld: Ja, want zo kan iedere en op de hoogte komen van de nieuwste ontwikkelingen in de landen.

6.1 Europa na Napoleon

Informatieboek bladzijden 130 tot en met 132

A Oude staten, nieuwe staten

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Omschrijf het begrip natiestaat.

Een staat met één volk, waarin de meeste leden van dat volk leven.

b Leg uit dat een natiestaat en een veelvolkerenstaat niet samengaan.

In een natiestaat leeft maar één volk, in een veelvolkerenstaat vele.

c Geef een argument om Pruisen, een grote mogendheid, toch geen natiestaat te noemen?

Bijvoorbeeld: Buiten Pruisen woonden nog erg veel Duitsers.

d Noem drie natiestaten die in het 19e-eeuwse Europa na 1815 zijn gesticht.

Griekenland, België, Italië

e Bedenk waarom de grenzen van een natiestaat vaak moeilijk te bepalen zijn.

In veel gebieden wonen volkeren door elkaar.

2 Lees Het verhaal van België en gebruik bron 2.

In deze opdracht vergelijk je in de tijd. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 7.

Bron 2 Deel uit de Brabançonne

O dierbaar België, o heilig land der vaad'ren,
Onze ziel en ons hart zijn U gewijd,
Aanvaard ons kracht en het bloed van ons aad'ren,
Wees ons doel in arbeid en in strijd,
Bloei, o land, in eendracht niet te breken,
Wees immer uzelf, en ongeknecht,
Het woord getrouw dat g' onbevreesd moogt spreken.
Voor Vorst, voor Vrijheid en voor Recht.

a Bedenk tijdens welke gebeurtenis dit volkslied is ontstaan.

In 1831, tijdens de Belgische opstand.

b Leg uit welk vet gedrukt begrip uit deze paragraaf het beste past bij dit liedje.

Nationalisme, want uit de tekst blijkt een grote voorliefde voor de eigen natie.

c Waarom heeft dit lied ook een Franse tekst?

Iets minder dan de helft van de inwoners van België spreekt Frans.

d Stelling: België is geen natiestaat. Bedenk een argument voor en een argument tegen de stelling.

Voor: *Bijvoorbeeld: In België zijn grote verschillen tussen Vlamingen en Walen.*

Tegen: *Bijvoorbeeld: Al eeuwenlang voelen de inwoners zich met elkaar verbonden.*

B Fransen en Duitsers

3 Lees de tekst.

a Wat was de belangrijkste oorzaak van de Frans-Duitse oorlog?

Het nationalisme

b Noem een direct gevolg van deze oorlog voor de Duitse staatjes.

Ze verenigden zich in één Duitse keizerrijk.

c Bedenk een kop van een nationalistische Franse krant over de keizerskroning in Versailles in 1871.

Bijvoorbeeld: Duitse schanddaad roept om wraak.

d Leg uit waarom een kopje *Gespannen vrede* heet.

Na de Frans-Duitse oorlog was het lang vrede, maar het nationalisme veroorzaakte steeds nieuwe spanningen tussen en in de landen.

4 Gebruik bron 3 en 4.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 3.

Bron 3 Uit een gedicht van Ernst Moritz Arndts uit 1813

Wat is het Duitse vaderland?
 Is 't Pruisen? Is het Zwabenland?
 Waar bij de Rijn de wijnrank bloeit?
 Of bij Kiel de meeuw opgroeit?
 Oh nee! Oh nee!
 Dat vaderland moet veel groter zijn!

Wat is het Duitse vaderland?
 Noem mij nu eindelijk dat land!
 Zo ver de Duitse taal weerklinkt
 en God in 't hemelzwerk bezingt: Dat moet het zijn!
 Dat beste Duitser, is het dijn.

- a** Leg uit of het begrip natiestaat bij de bron past.

Ja, de dichter vindt dat alle Duitsers in één land moeten leven.

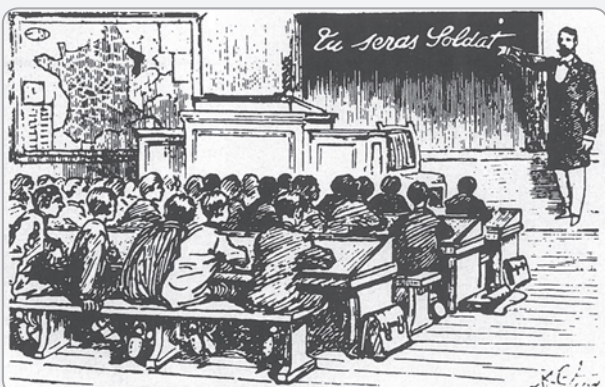
- b** Leg uit of het begrip nationalisme past bij bron.

Ja, de dichter wil de eigen natie zo sterk mogelijk maken.

- c** Waarom beschouwde bijvoorbeeld de regering van Oostenrijk dit gedicht als gevaarlijk?

In Oostenrijk woonden mensen die Duits spraken en zich misschien wilden aansluiten bij andere Duitse gebieden.

Bron 4 'Jij wordt soldaat', les in Frankrijk, eind 19e eeuw

- d** Op de kaart op bron 4 van Frankrijk rond 1890 is het gebied Elzas-Lotharingen zwart gekleurd. Bedenk wat daarmee in 1871 is gebeurd.

Dat gebied moest Frankrijk in 1871 aan Duitsland afstaan.

- e** Bedenk wat de nationalistische onderwijzer zijn leerlingen in deze les leert.

Elzas-Lotharingen is Frans en moet worden terugveroverd op Duitsland.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

In deze opdracht neem je een standpunt in en leg je dit met argumenten uit. Zie voor meer uitleg het informatieboek bladzijde 157, vaardigheid 15.

- a** Onderstreep in bron 2 vier regels waarin voorliefde voor de eigen natie naar voren komt.

- b** De meeste volksliederen van Europese landen ontstonden in de 19e eeuw. Leg uit waardoor.

Toen laaide het nationalisme hoog op en werden veel natiestaten gesticht.

- c** Volksliederen versterken het nationalisme. Bedenk drie dingen waardoor het nationalisme ook wordt versterkt. Betrek ook afbeeldingen en andere bronnen in je antwoord.

Bijvoorbeeld: onderwijs, standbeelden, wedstrijden, oorlogen, koningshuis, taal

- d** Stelling: Nationalisme is gevaarlijk, want het leidt tot oorlog. Wat is jouw standpunt over de stelling? Gebruik argumenten in je antwoord.

Bijvoorbeeld: Niet mee eens, want als een land zich niet wil uitbreiden, hoeft dat niet tot oorlog te leiden.

6 Zoek verder.

- a** De Belgische opstand leidde zowel in Nederland als in België tot nationale helden. Zoek op hoe Van Speijk in Nederland een nationale held werd.

- b** Knip uit een krant of tijdschrift drie voorbeelden van hedendaags nationalisme. Schrijf erbij waarom jij dat typische voorbeelden van nationalisme vindt.

6.1 Europa na Napoleon

TAAK

Informatieboek bladzijden 130 tot en met 132

Maak een collage over nationalisme

In deze opdracht ga je nationalisme van vroeger en van nu in beeld brengen in de vorm van een collage.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je uitvoeren in twee uur.
- De klas kan worden verdeeld in groepjes van drie.
- Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de teksten in het informatieboek, bekijk de afbeeldingen en lees de bijschriften.
- Kopieer die afbeeldingen en knip ze uit.
- Zoek op internet nog afbeeldingen die bij het thema nationalisme passen en print die uit. Neem afbeeldingen over gebeurtenissen uit de 19e eeuw, de 20e eeuw en over actuele gebeurtenissen.
- Je hoeft niet per se de hele afbeelding over te nemen, soms kun je beter een bepaald onderdeel van de afbeelding uitknippen.
- Deel de afbeeldingen op een manier van jouw keuze in. Je kunt bijvoorbeeld denken aan: in volgorde van tijd, per continent of per land.
- Plak de afbeeldingen in de volgorde die je hebt gekozen op een postervel.
- Schrijf er korte bijschriften bij.
- Vergeet niet je naam te schrijven op achterkant het postervel.

Wat is het resultaat?

Je hebt een collage, een beeldoverzicht, gemaakt over het thema nationalisme. Bovendien heb je de afbeeldingen naar eigen inzicht ingedeeld.

Wijze van presenteren

- Alle groepjes en leerlingen die alleen hebben gewerkt, hangen hun collages op in de klas.
- Ieder groepje wijst een woordvoerder aan die de collage kan toelichten en kan uitleggen welke keuzes jullie hebben gemaakt.
- Bij iedere collage geeft (een van) de maker(s) mondeling een toelichting.
- Andere klasgenoten kunnen daarna eventueel vragen stellen, die een maker beantwoordt.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke nabespreking.

- Heb je je aan de opdracht gehouden?
- Heb je goede afbeeldingen gevonden van nationalisme?
- Heb je een heldere indeling gemaakt?
- Zijn de bijschriften duidelijk?
- Vind je dit een goede manier om de leerstof te leren?
- *Bij trio's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed en wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

6.2 Transport en communicatie

Informatieboek bladzijden 133 tot en met 136

A De transportrevolutie

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Welk vervoermiddel over land verdween in de 19e eeuw en welk vervoermiddel kwam daarvoor in de plaats?

De stoomtrein kwam in de plaats voor de diligence, die verdween.

- b Een revolutie is een grote verandering in korte tijd. Leg uit of het begrip 'transportrevolutie' van toepassing is op de 19e eeuw.

Ja, toen werden de vervoermiddelen in korte tijd veel beter.

- c Bedenk waarom juist tussen in Engeland de eerste spoorlijn werd aangelegd.

Engeland maakte als eerste de industriële revolutie door.

- d Bedenk waarom de aanleg van de Nieuwe waterweg voor heel Nederland van belang was.

Daardoor kon Rotterdam uitgroeien tot een wereldhaven.

- e Leg uit welke afbeelding de transportrevolutie het beste in beeld brengt: 10, 11 of 12?

11, want daarin zie je zowel oude (diligence en trekschuit) als een nieuw vervoermiddel (trein).

- f Maak bij afbeelding 11 een nieuw bijschrift waarin je het begrip nationaal spoorwegennet verwerkt.

Bijvoorbeeld: De spoorbrug over de Lek was van groot belang voor het nationaal spoorwegennet.

2 Gebruik bron 5 en 6.

In deze opdracht houd je ermee rekening dat gedrag en ideeën van mensen worden bepaald door hun plaats, tijd en achtergrond. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 11.

Bron 5 Verzoek aan de Britse koningin Mary, 1910

De plattelandsvrouwen van het Verenigd Koninkrijk verzoeken Uwe Majesteit nederig hen te helpen het gevaar van auto's te bestrijden. (...) De auto's maken ons leven tot een hel. Onze kinderen zijn onophoudelijk in gevaar (1), onze kleren worden bedorven door de stof (2), wij kunnen onze vensters niet meer openen, het lawaai van de auto's (3) berooft ons van onze nachtrust.

Uit: Standaard geschiedenis van de 20e eeuw, dl 1, p. 246

- a Onderstreep in bron 5 de klachten over auto's en geef ze een nummer.

- b Welke klacht uit bron 5 over auto's hoor je tegenwoordig nog het minst?

Bijvoorbeeld: De kleren worden bedorven door het stof van auto's.

Bron 6 Een wielrijdster van goede komaf schreef in 1900 in een brief:

Waar moet dat heen als men het dienstmeisje toestaat, evenals mevrouw of de dochter des huizes te gaan wielrijden? Het meisje komt door de beoefening van de sport in kennis met heren in plaats van met jonge lieden van haar stand, ze zal zich langzamerhand te goed achten voor meidenwerk en zich volkomen de pas af snijden om eenmaal een eenvoudige werkmansvrouw te worden.

Uit: O. Lindeman, 't Was anders, 1978

- c Kruis de juiste conclusie over bron 6 aan.

- De schrijfster is tegen wielrijden door vrouwen.
 De schrijfster vindt dat dienstmeisjes alleen met jongemannen uit hun eigen stand moeten omgaan.

- d Geef in één zin een reactie op deze brief. Verwerk daarin een argument dat rond 1900 werd gebruikt.

Bijvoorbeeld: Dat een dienstmeisje fietst is goed voor haar gezondheid.

B Communicatiemiddelen

3 Gebruik de gehele tekst.

Zet de volgende gebeurtenissen in volgorde van vroeger naar later.

- 1 De eerste foto wordt gemaakt.
- 2 Aanleg van het eerste telegrafienetwerk.
- 3 Telefonie in Nederland ingevoerd.
- 4 Het eerste stoomschip vaart.
- 5 Een trein rijdt over de eerste spoorlijn in Engeland.

6 Eerste spoorlijn in Nederland tussen Amsterdam en Haarlem in gebruik.

7 Rotterdam met Noordzee verbonden door Nieuwe Waterweg.

4-1-5-6-2-7-3

4 Lees Het verhaal van de reis om de wereld.

- a Teken op de kaart hieronder de reis van Fogg.
- b Schrijf ook op de juiste plaats erbij welke vervoermiddelen hij gebruikte.
- c De leden van zijn club bleven op de hoogte van zijn vorderingen tijdens de reis. Bedenk welk nieuw communicatiemiddel daarvoor zorgde.

de telegraaf

Afsluiten

5 Gebruik de hele tekst en bron 7.

- a Op welke continenten drong de transportrevolutie in de 19e eeuw door?

Europa, Amerika, Azië en Australië

- b Noem uit deze paragraaf een vervoers- en een communicatiemiddel dat we amper nog gebruiken.

Bijvoorbeeld: stoomtrein, telegraaf

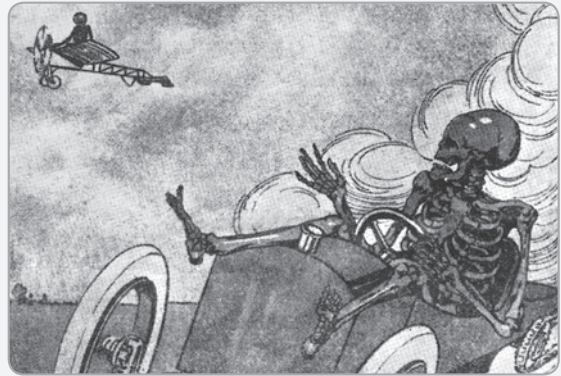
- c Ben je het eens met de volgende stelling? Gebruik een argument voor je standpunt. Stelling: *In onze*

tijd is er geen sprake meer van een transportrevolutie, maar wel van een communicatierevolutie.

Bijvoorbeeld: Ja, onze communicatiemiddelen veranderen

nog steeds, vervoermiddelen niet.

Bron 7 Nieuwe vervoermiddelen

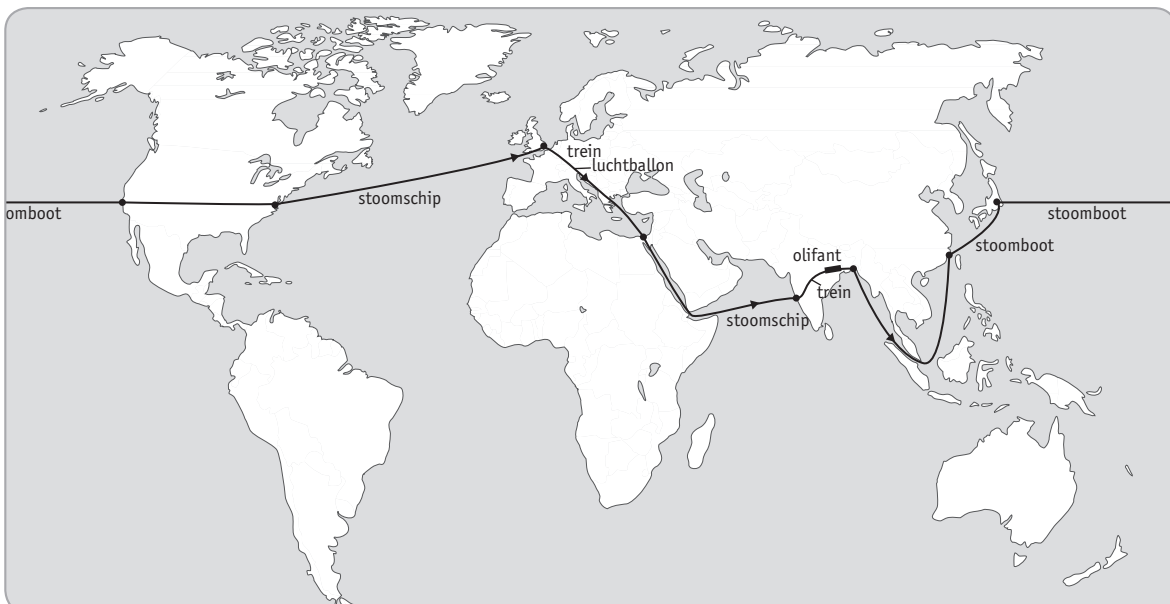

- d Wat wil de tekenaar in bron 7 duidelijk maken over de nieuwe vervoermiddelen? Verwerk in je antwoord een beeld uit de bron.

Op de prent bestuurt de Dood nieuwe vervoermiddelen (auto's en vliegtuigen). Ze zijn dus levensgevaarlijk.

6 Zoek verder.

Zoek meer informatie over de aanleg van de spoorweg of het kanaal het dichtst bij jouw huis. Behalve op internet, is waarschijnlijk informatie te vinden bij de gemeente. Is deze spoorlijn of dit kanaal nog steeds van groot belang?

6.3 Europese wereldrijken

Informatieboek bladzijden 137 tot en met 140

A Imperialisme in Azië

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Leg uit dat het modern imperialisme een bijzondere vorm was van het Europese kolonialisme.

Europeanen breidden hun kolonies in Afrika en Azië aan

het eind van de 19e eeuw uit tot wereldrijen (modern

imperialisme).

b De mate van Europese overheersing nam drie vormen aan. Zet ze in volgorde van meer naar minder overheersing in de linkerkolom.

kolonie	Indonesië	Nederland
protectoraat	Egypte	Gr.Brit.
invloedsfeer	China	Gr.Brit.

c Noteer in de middenkolom een land in Azië of Afrika dat als voorbeeld kan dienen.

d Plaats de naam van het koloniserende Europese land in de rechterkolom.

2 Gebruik de tekst en de afbeeldingen.

In deze opdracht ga je informatie uit bronnen halen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 3.

a Welke afbeelding over de Indonesische archipel past meer bij de situatie vóór het modern imperialisme? Leg je antwoord uit.

Afbeelding 16, want daarop lijken een Indische vorst en

Nederlander samen te besturen.

b Hoe blijkt uit afbeelding 15 dat het Nederlandse koloniale leger sterker was dan de Atjehers?

Het Nederlandse leger heeft moderne wapens.

c Waarom duurde die Atjehoorlog dan zo lang?

De Atjehers voerden een uitputtende guerrillaoorlog.

B Imperialisme in Afrika

3 Lees de tekst, *Het verhaal van David Livingstone* en bron 8.

In deze opdracht leg je uit wat historische situaties te maken hebben met het verleden. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 12.

a Leg uit dat de Europese koloniale expansie in Afrika anders ging dan in Azië.

Afrika werd in korte tijd opgedeeld, in Azië ging de

kolonisatie geleidelijk.

b Welke twee landen verkregen in Afrika de meeste kolonies?

Groot-Brittannië en Frankrijk

c Tot op de dag van vandaag is hun invloed in Afrika nog te merken. Geef daarvan een voorbeeld.

Nog steeds is Engels of Frans in veel Afrikaanse landen

voertaal.

Bron 8 Bericht uit onbekend Afrika

De waterscheiding van Afrika ten zuiden van de evenaar heeft een lengte van 700 mijl. De rivierbronnen langs die linie zijn ontelbaar en een mensenleven zou ontoereikend zijn om ze alle op te sporen. Mocht het mij echter lukken die verschrikkelijke slavenhandel te doen ophouden, dan zal ik mij daardoor veel gelukkiger achten, dan door het ontdekken van de bronnen van de Nijl.

d Wie schreef bron 8 en waaruit maak je dat op?

David Livingstone: hij is op zoek naar de bronnen van de Nijl.

e Wat wil de schrijver met zijn tocht door Afrika vooral bereiken?

Hij wil dat de slavenhandel stopt.

f Wat was het gevolg van deze tocht voor Afrika?

In Europa werd de belangstelling voor Afrika aangewakkerd

en zo de kolonisatie van het continent voorbereid.

4 Gebruik bron 9.

In deze opdracht maak je onderscheid tussen verschillende oorzaken. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, zie vaardigheid 9.

a Noem drie oorzaken/motieven voor het modern imperialisme.

1. *nationalisme*

2. *blank superioriteitsgevoel*

3. *economisch gewin*

b Onderstreep in de bron van ieder motief een voorbeeld. Gebruik daarvoor steeds een andere kleur.

Bron 9 De Franse premier Ferry zei in 1884:

Kolonies zijn voor de rijke landen een van de meest voordelige geldbeleggingen. In de tijd waarin we leven, die gekenmerkt is door een crisis in de Europese industrie, is de stichting van een kolonie tevens het openen van afzetgebied. Er is nog een punt. Men moet openlijk zeggen dat de superieure rassen een verplichting hebben ten overstaan van de lagere. Er is een opdracht voor hen weggelegd: zij hebben de plicht de lagere rassen te beschaven. Mijne Heren, in het huidige Europa, met alle concurrentie tussen verschillende rivalen, zijn naties slechts groot door de activiteit die ze ontwikkelen.

Uit: Toespraak in het Franse parlement, 28 maart 1884

c Waardoor kostte de onderwerping van volkeren in Azië en Afrika de Europeanen weinig moeite?

Door de industrialisatie waren de Europeanen militair

superieur. Hun tegenstanders waren meestal verdeeld en

niet vastberaden.

Afsluiten

5 Gebruik bron 10 en 11.

Deze vraag gaat erover dat gedrag en ideeën van mensen bepaald worden door hun plaats, tijd en achtergrond. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 11.

Bron 10 Cecil Rhodes schreef in 1900:

Ik stel dat wij het belangrijkste volk ter wereld zijn. Hoe groter deel van de wereld wij bewonen, des te beter is het voor het menselijk ras. De uitbreiding van het Britse wereldrijk, het streven de hele beschaafde wereld onder Britse heerschappij te brengen – wat een droom! Maar toch reëel. Het is mogelijk.

a Wat was de belangrijkste kolonie van de Britten?

Brits-Indië

b Leg uit dat het niet raar is dat Rhodes in 1900 deze opvattingen opschreef.

De Britten hadden in 1900 een groot wereldrijk en voelden zich daarom superieur.

c Passen de woorden van Rhodes bij die van Kipling in het begin van de paragraaf? Leg je antwoord uit.

Ja, want beiden vinden dat de Britten de wereld moet

beschaven.

Bron 11 China opgedeeld door imperialistische landen

d De personen op de prent van bron 11 vertegenwoordigen landen. Plaats de cijfers bij de juiste personen.

1 China	4 Frankrijk
2 Japan	5 Duitsland
3 Groot-Brittannië	6 Rusland

e Gebruik een vet gedrukt begrip uit deze paragraaf, dat je ook als titel boven de prent kunt zetten.

imperialistische mentaliteit

6 Zoek verder.

Zoek naar meer informatie over een modern imperialist naar keuze. Beschrijf zijn levensverhaal, waarin zijn motieven voor zijn veroveringen een belangrijke plaats innemen.

6.3 Europese wereldrijken

TAAK

Informatieboek bladzijden 137 tot en met 140

Maak een puzzel over kopjes en begrippen uit paragraaf 6.3

In deze opdracht ga je een puzzel maken over de kopjes en de belangrijke begrippen van paragraaf 6.3. Je vult zelf ook een puzzel van een klasgenoot in.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je uitvoeren in een uur.
- De klas kan worden verdeeld in groepjes van twee.
- Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de teksten in het informatieboek, bekijk de afbeeldingen en lees de bijschriften.
- Neem de kopjes en de lijst van vet gedrukte begrippen en hun omschrijvingen op bladzijde 150 door.
- Bekijk een paar voorbeelden van puzzels, zoals op bladzijde 66 en 87 van dit werkboek.
- Bepaal welk soort puzzel je gaat maken.
- Maak de puzzel eerst op klad. Schrijf eerst de antwoorden op en maak daarna omschrijvingen.
- Teken dan de vakjes voor de echte puzzel in het vak hieronder.
- Schrijf op een ander blaadje in het net de omschrijvingen.
- Laat de puzzel maken door iemand anders uit de klas. Zelf maak je ook een puzzel van iemand anders.

Wat is het resultaat?

Je hebt een puzzel gemaakt over de kopjes en de belangrijke begrippen van paragraaf 6.3. Bovendien heb je zelf zo'n puzzel van een klasgenoot ingevuld.

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke nabespreking.

- Heb je je aan de opdracht gehouden?
- Heb je de belangrijkste begrippen en de kopjes in de puzzel verwerkt?
- Waren de omschrijvingen helder?
- Was de puzzel op niveau, niet te moeilijk of te makkelijk?
- Vind je dit een goede manier om de leerstof te leren?
- *Bij duo's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed en wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

6.4 Staten in Amerika

Informatieboek bladzijden 141 tot en met 143

A De opkomst van de Verenigde Staten

1 Lees de tekst en *Het verhaal van de lift* en bekijk de afbeeldingen.

a De Verenigde Staten maakte in de tweede helft van de 19e eeuw een grote verandering door. Welke verandering op sociaaleconomisch gebied was dat?

Van een kleinschalige boerenstaat veranderde het land in een industriemacht.

b Noem twee gevolgen van de massale immigratie uit Europa na 1860. Gebruik in je antwoord de vet gedrukte begrippen van bladzijde 151.

1. *Steden groeiden uit tot multiculturele metropolen.*
2. *De indianen werden verjaagd. Zij werden ondergebracht in reservaten.*

c Welke twee begrippen passen goed bij afbeelding 21?

frontier en transcontinentale spoorlijn

d Leg het verband uit tussen afbeelding 23 en *Het verhaal van de lift*.

De uitvinding van de liftkooi die niet kon vallen, maakte hoogbouw mogelijk.

2 Gebruik bron 12 en 13.

V

Deze opdracht gaat over objectief verwerken van historische gegevens en bruikbaarheid van bronnen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijden 155 en 156, vaardigheden 10 en 2.

a Welke conclusies afgeleid uit bron 12 zijn juist? Kruis de juiste antwoorden aan.

- Voor 1880 kwamen de immigranten vooral uit Noord- en West-Europa.
- Van 1900 tot 1920 kwamen de meeste immigranten uit Zuid- en Oost-Europa.
- Er zijn meer Italianen naar de Verenigde Staten geëmigreerd dan Britten.

b Stel, je doet onderzoek naar hoeveel Nederlanders naar de VS zijn geëmigreerd. Leg uit of bron 12 daarvoor is te gebruiken.

Nee, Nederlanders worden niet apart als groepering vermeld.

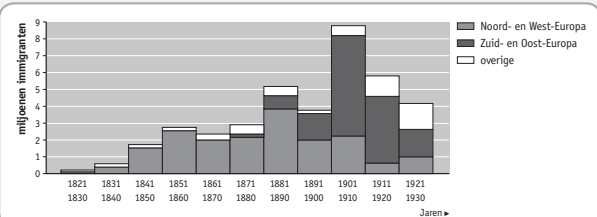
c Leg het verband uit tussen bron 12 en 13.

Door de massale immigratie van blanken uit Europa ontstond er een trek naar het westen. De indianen werden verdreven.

d Leg uit welke bron het meest objectief is: 12 of 13?

12, want daarin staan alleen feiten vermeld, geen meningen.

Bron 12 Herkomst van immigranten in VS

Bron 13 Geschreven tekst uit 1845 (anoniem)

Onze duidelijke bestemming ('manifest destiny') is het verspreiden over en in bezit nemen van het gehele continent, dat de Voorzienigheid ons heeft gegeven voor de ontwikkeling van het grote experiment van vrijheid en tot een statenbond verenigd zelfbestuur.

B Latijns-Amerika

3 Lees de tekst.

a Waarin verschilde de bevolking van de Zuid-Amerikaanse landen aan het eind van de 19e eeuw met die van de Verenigde Staten? Gebruik het begrip *mestiezen*.

De blanken vermengden zich wel met de oorspronkelijke bevolking. De mestiezen waren in de meerderheid.

b Waardoor kwam de dekolonisatie van Zuid-Amerika pas na 1800 op gang?

Toen Napoleon Spanje was binnengevallen, raakten de verbindingen met het moederland verbroken en kon de onafhankelijkheid worden bevochten.

4 Gebruik de tekst en de bronnen.

V

In deze vraag houd je er rekening mee dat het heden wordt beïnvloed door historische verschijnselen en trek je conclusies. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheden 12 en 14.

Bron 14 Drie schrijvers over Bolívar

A Hij wilde zijn land bevrijden zonder iets van de glorie te delen. Het was niet alleen de roem die hij begeerde, maar ook de macht. Vandaag de bevrijder van zijn land, morgen de heerser – de glorie van de bevrijder en de macht van de dictator, dat was zijn droom van de toekomst.

Gerhard Masur, Simon Bolívar, 1948

B Bolívar was een aantrekkelijke, charismatische man met een overtuigende persoonlijkheid, die loyaliteit en vertrouwen inspireerde bij zijn volgelingen.

Thomas E. Skidmore, Modern Latin America, 1992

C Men moet over Bolívar spreken vanaf de top van een berg, of te midden van donder en bliksem. Hij leefde als tussen vlammen en hij was een vlam. Hij beminde en sprak bloemen van vuur.

José Martí (19e-eeuwse Cubaanse dichter en voorvechter van Cubaanse onafhankelijkheid)

a Waarom leren kinderen op school in Latijns-Amerika nog steeds over Bolívar?

Hij leidde er in veel landen de strijd om onafhankelijkheid.

b Leg uit welk bronfragment je waarschijnlijk niet tegenkomt als leertekst in een geschiedenisboek.

Bron C, want daarin staan weinig feiten, meer meningen.

c Stelling: *Bolívar was de Napoleon van Latijns-Amerika.* Ben je het eens met de stelling? Onderstreep in de bronnen zinsdelen die je antwoord ondersteunen.

Bijvoorbeeld: Mee eens, want de onderstrepingen geven de overeenkomsten aan.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bron 15.

Vul de volgende woorden in de tabel op de juiste plaats in. *gemengde bevolking / reservaten / industriële wereldmacht / groot aantal losse staten*

Verenigde Staten	Latijns-Amerika
<i>reservaten</i>	<i>gemengde bevolking</i>
<i>industriële wereldmacht</i>	<i>groot aantal losse staten</i>

Bron 15 Senator Thomas Hart Benton schreef in 1854:

Het rode ras is van de Atlantische kust verdwenen: de stammen die verzet tegen de beschaving hebben geboden, zijn uitgestorven. Dit is een zaak die velen droevig stemt. Wat mij betreft, ik kan niet ontevreden zijn dat het Kapitoal (=parlementsgebouw) de wigwam heeft vervangen, dat dit christelijk volk de wilden heeft vervangen. Beschaving of uitsterven is het lot geweest van alle mensen die in het spoor van de blanken terechtkwamen.

Uit: T.H. Benton, Thirty Years' View, 1854

a Schrijf een reactie op deze tekst gezien vanuit een standpunt van de Noord-Amerikaanse indianen.

Bijvoorbeeld: Wij waren hier het eerst. De blanken hadden niet het recht ons te verjagen. Zij gedroegen zich als barbaren, als wilden. Onze beschaving is beter.

b Ben jij het eens met de laatste zin uit bron 15? Licht je antwoord toe.

Bijvoorbeeld: Nee, in vroegere kolonies in Azië hebben de mensen hun eigen cultuur behouden.

6 Zoek verder.

De belangrijkste kolonie van Nederland in Amerika in de 19e en 20e eeuw was Suriname. Zoek op internet naar tekst en beeld over de kolonisatie en onafhankelijkheid van Suriname. Gebruik die informatie om daarover een verslag te schrijven.

6.4 Staten in Amerika

TAAK

Informatieboek bladzijden 141 tot en met 143

Welk woord waarom weg?

In deze opdracht ga je bijzondere meerkeuzevragen maken over de 19e-eeuwse geschiedenis van het continent Amerika.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je uitvoeren in twee lesuren.
- De klas kan worden verdeeld in groepjes van twee.
- Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de teksten in het informatieboek, bekijk de afbeeldingen en lees de bijschriften.
- Maak rijtjes van vier woorden die je op een of andere manier met elkaar in verband kunt brengen. Denk bijvoorbeeld aan namen van personen, plaatsen, gebeurtenissen, begrippen, perioden, oorzaken en gevolgen. Let er op dat je de iets van iedere subparagraaf in je rijtjes hebt verwerkt.
- Stel steeds vast welk woord nog het minste in dat rijtje thuishoort. Soms is het heel duidelijk, maar dat hoeft niet per se het geval te zijn. Schrijf ook op waarom je vindt dat dat woord uit het rijtje weg moet. Een voorbeeld: in het rijtje mestiezen, indianen, blanken en reservaten hoort reservaten niet thuis, omdat zij geen belangrijke bevolkingsgroep vormden in Latijns-Amerika.
- Laat daarna de rijtjes met woorden zien aan een ander duo. Zij moeten per rijtje steeds een woord weghalen en ook aangeven waarom ze vinden dat het woord niet in het rijtje thuishoort. Je moet zelf ook van een ander duo de opdrachten maken.
- Bespreek met dit andere tweetal de antwoorden. Misschien kom je wel tot verrassende inzichten, omdat je ontdekt dat je de begrippen uit een rijtje ook heel anders met elkaar in verband kunt brengen. Weer een voorbeeld: je kunt in het rijtje mestiezen, indianen, blanken en reservaten ook zeggen dat blanken er niet in thuishoort, omdat je alle andere begrippen met de oorspronkelijke bevolking van Latijns-Amerika in verband kunt brengen.

Wat is het resultaat?

Je hebt op een bijzondere manier meerkeuzevragen gemaakt. Je hebt rijtjes met woorden gemaakt die met elkaar in verband te brengen zijn, maar waarin er steeds een woord is dat er in mindere mate bij hoort. Daarover heb je overleg gevoerd met klasgenoten.

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert. *Enkele mogelijkheden*

- Ieder groepje schrijft een rijtje op het bord en je bespreekt klassikaal welk woord waarom weg moet.
- Je levert je werk in bij je docent.
- Je laat je werk in de klas rouleren, zodat veel leerlingen de opdrachten kunnen maken en eventueel opmerkingen kunnen maken.
- Je bedenkt zelf een andere manier van presenteren.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met je medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke nabespreking.

- Vond je de opdracht moeilijk?
- Heb je de belangrijkste informatie in de rijtjes met woorden verwerkt?
- Gaven andere leerlingen andere antwoorden op je opdrachten dan je verwacht had? Heb je daar een verklaring voor?
- Vind je dit een goede manier om de leerstof te leren?
- *Bij duo's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed en wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

6.5 De wereld van Multatuli

Informatieboek bladzijden 144 en 145

A Eduard Douwes Dekker

1 Lees de tekst.

a Wat betekent Mutatuli?

Ik heb veel geleden.

b Noem drie feiten uit het leven van Eduard Douwes Dekker die tot deze schrijversnaam hebben geleid.

1 *Zijn vader was bijna altijd weg.*

2 *Hij was mislukt op school.*

3 *Hij werd als bestuursambtenaar tegen zijn wil overgeplaatst.*

c Douwes Dekker is later een bekende Nederlander geworden. Noem twee zaken die daartoe hebben bijgedragen.

1. *Hij schreef de Max Havelaar.*

2. *Hij werd aanhanger van het atheïsme, bestrijder christendom.*

2 Gebruik de tekst.

In deze opdracht neem je een standpunt in en leg je dat met argumenten uit. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 15.

V

Bron 16 Laatste zinnen uit *Max Havelaar*

Want aan U draag ik mijn boek op, Willem de Derde, Koning... KEIZER van 't prachtig rijk van INSULINDE dat zich daar slingert om de evenaar, als een gordel van smaragd... Aan U durf ik met vertrouwen vragen of 't Uw keizerlijke wil is... dat daarginds uw meer dan dertig miljoen onderdanen worden MISHANDELD EN UITGEZOGEN IN UW NAAM?

a Leg uit dat een kenmerk van het karakter van Multatuli in bron 16 is te herkennen.

Hij was opvliegend van aard. In de bron gebruikt hij hoofdletters en zoekt hij ruzie met de koning.

b Leg uit of je deze zinnen een goede manier vindt om op te komen voor de inlandse bevolking.

Bijvoorbeeld: Nee, als je ruzie zoekt, keren mensen zich eerder van je af.

B De Max Havelaar

3 Lees de tekst.

a De *Max Havelaar* bevat autobiografische elementen. Leg dat uit.

Het boek is voor een belangrijk deel gebaseerd op Multatuli's eigen ervaringen in Indië.

b Bedenk waarom vooral het verhaal van Saïdja en Adinda zoveel indruk maakte.

Twee verliefde Javaanse kinderen komen door de brutotheid van het koloniale leger op gruwelijke wijze om.

c Noem een positief gevolg op langere termijn van de *Max Havelaar* voor de inlandse bevolking van Nederlands-Indië.

De bescherming en ontwikkeling van de inheemse bevolking werden doelen van de koloniale politiek.

4 Gebruik bron 17.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 3.

V

Bron 17 Mishandeling van de inlanders

a Op de prent zijn twee daders en een slachtoffer te zien. Beschrijf hoe ze eruitzien en wat de daders doen of hebben gedaan.

Het slachtoffer: heeft Indische kleren aan.

De daders: zijn een dief in een sjeik pak met hoge hoed en de Dood in legeruniform.

b Voor welke drie groeperingen staan de personen op de prent symbool?

1. de Indische boeren
2. het Nederlandse leger
3. Nederlandse handelaren

c Vind je dat deze prent aansluit bij het verhaal van de Max Havelaar?

Bijvoorbeeld: Niet helemaal, in het boek worden de Indische boeren ook nog door de Javaanse edelen uitgezogen.

Afsluiten

5 Gebruik bron 18 en 19. V

Deze opdracht gaat over het vaststellen van continuïteit en verandering. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 8.

Bron 18 Mededeling uit het Indisch Staatsblad (1837)

Alle ambtenaren in de verschillende residenties op Java, die op welke manier dan ook in aanraking komen met de Inlandse hoofden en de bevolking, dienen het volgende nooit uit het oog te verliezen: de manier waarop zij met de Inlandse hoofden en de bevolking omgaan bepaalt in hoge mate de verhouding tussen Nederlanders en de inheemse bevolking. Het schaden van de relatie met de inlandse hoofden schaadt de hogere belangen van Java en het moederland.

a Deze mededeling roept vooral op tot continuïteit. Leg dat uit.

Ambtenaren moeten de relatie met de inheemse hoofden goed houden.

Bron 19 Kamerlid Van Hoëvell zei in 1850:

Volk van Nederland, brandt u geen bloedschuld op het geweten? Twee eeuwen lang heeft daar (op Java) uwe vlag gewapperd; twee eeuwen lang hebt gij er de scepter der overheersing gezwaaid; miljoenen en miljoenen zijn van de handenarbeid der inboorlingen in uwe schatkist gevloeid en niets hebt gij hun teruggegeven.

b Was deze toespraak een gevolg van de Max Havelaar? Licht je antwoord toe.

Nee, het Kamerlid hield de toespraak tien jaar vóórdat

Multatuli de Max Havelaar schreef.

c In de verkiezing van de Grootste Nederlander aller tijden in 2004 eindigde Douwes Dekker (Multatuli) als 34e en hoogst geplaatste schrijver. Vind jij dit terecht? Motiveer je standpunt door op te schrijven wat voor hem spreekt en wat tegen hem.

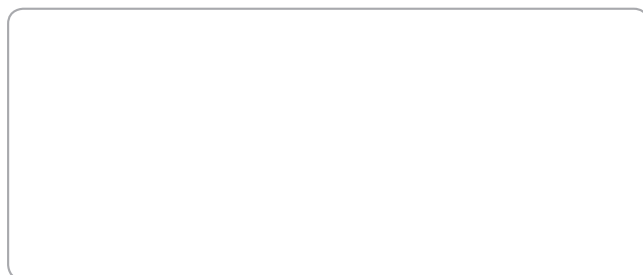
Bijvoorbeeld: Zijn boek de Max Havelaar was voor die tijd indrukwekkend en opende velen de ogen voor misstanden.

Wel had hij een lastig karakter. Daarom is een 34e plek best goed. Maar was hij onze grootste schrijver?

6 Zoek verder. V

In deze opdracht leg je uit wat historische situaties te maken hebben met het heden. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 13.

Sommige producten mogen het beeldmerk Max Havelaar voeren. Zoek uit wat het doel is daarvan en wat de overeenkomsten en verschillen zijn met de doelen van Multatuli. Daarna geef je je oordeel over het gebruik van dit keurmerk voor sommige producten. Knip ten slotte een merk met logo van Max Havelaar uit en plak dat in het vak hieronder.

6.6 De wereld van Vincent van Gogh

Informatieboek bladzijden 146 en 147

A Donkere kleuren

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Welk soort schilderijen maakte Vincent van Gogh in Drenthe?

Sociaal bewogen schilderijen, waarin hij in donkere tinten het harde boerenbestaan afbeeldde.

- b In Brabant maakte Van Gogh soortgelijke schilderijen. Geef daarvan een voorbeeld.

Ook op De Aardappeleters beeldde hij arme boeren af.

- c Een paragraaf(titel) uit hoofdstuk 5 kun je in verband brengen met werk van Vincent van Gogh in Nederland. Leg uit met welke.

Met paragraaf 5.2 De sociale kwestie, want Van Gogh beeldde de armoede van de boeren af. Die was te vergelijken met de slechte leefomstandigheden van de arbeiders, waarover de sociale kwestie ging.

2 Gebruik de tekst en de afbeeldingen.

In deze opdracht ga je gegevens in hun historische context plaatsen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 6.

- a Wat was vernieuwend aan de schilderijstijl van Van Gogh?

Hij schilderde met heftige streken om de kern te raken van wat hij afbeeldde.

- b Geef een voorbeeld uit het handboek van die stijl.

Bijvoorbeeld: afbeelding 31

B Lichte kleuren

3 Lees de tekst.

- a Noem twee oorzaken voor de verandering van stijl van Vincent van Gogh in zijn Franse periode.

1 Onder invloed van moderne Franse schilders ging hij met lichtere kleuren experimenteren.

2 Hij leerde de kleurenrijkdom van de Japanse

schilderkunst kennen.

- b Waardoor werden tijdens zijn leven maar weinig schilderijen van Van Gogh verkocht en na zijn dood juist veel?

Pas na zijn dood werd hij erkend als een van de grootste kunstenaars van de 19e eeuw.

- c Het leven van Van Gogh is een goed voorbeeld van tegelijk geniale en krankzinnige kunstenaar. Leg dat uit.

In razend tempo maakte Van Gogh schilderijen van topkwaliteit. Maar dat tastte zijn geestelijke gezondheid zo aan dat hij uiteindelijk zelfmoord pleegde.

4 Gebruik de tekst en de afbeeldingen.

In deze opdracht bedenk je onderzoeksvragen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 1.

Kies een afbeelding van een schilderij van Van Gogh uit zijn Franse periode. Maak daarover een beschrijvende, een verklarende en een waarderende vraag. Je hoeft geen antwoorden te geven.

Bijvoorbeeld: afbeelding 32 zelfportret: Hoe heeft Van Gogh zichzelf hierop afgebeeld? (beschrijvend) Waarom heeft Van Gogh zichzelf zo afgebeeld? (verklarend) Is dit schilderij een van zijn beste werken? (waardierend)

Afsluiten

5 Gebruik de hele tekst en de afbeeldingen.

- a Stel, je moet twee afbeeldingen kiezen om de ontwikkeling in de stijl van Van Gogh duidelijk te maken. Leg uit welke twee jij kiest.

Bijvoorbeeld: de twee afbeeldingen van boerinnen.

Afbeelding 30 is in donkere kleuren, wat typisch is voor zijn Nederlandse periode. Afbeelding 31 is juist in lichtere kleuren, typisch voor zijn Franse periode.

- b Teken een tijdlijn in het vak onderaan de bladzijde. Geef daarop belangrijke gebeurtenissen en perioden uit het leven van Vincent van Gogh weer.

6 Zoek verder.

- a Zoek op internet het schilderij *De Schreeuw* van Munch. Maak daar een print van en plak die in het vak hieronder.

- b Vergelijk de schilderstijl van Munch met die van Van Gogh.

Ze gebruikten dezelfde techniek: met heftige streken de kern treffen en een gevoel vastleggen.

- c Zoek meer informatie over het leven van Munch en vergelijk dat ook met het leven van Van Gogh. Tot welke conclusie(s) kom je?

Bijvoorbeeld: Ze leefden in dezelfde tijd, ze hadden een bewogen leven en worden beschouwd als grote kunstenaars.

- d Zoek informatie over Paul Gauguin. Onderzoek welke invloed hij heeft gehad op het werk van Vincent van Gogh.

- e Zoek een afbeelding van een schilderij dat typerend is voor de moderne Franse schilderkunst aan het eind van de 19e eeuw en die je goed kunt vergelijken met het werk van Van Gogh. Maak daarvan een kopie en plaats dat in het vak hieronder.

Bijvoorbeeld:

<i>1853</i>	<i>1870</i>	<i>1880</i>	<i>1890</i>
<i>- kunsthandelaar</i>		<i>- Drenthe</i>	<i>- Parijs</i>
		<i>- Brabant</i>	<i>- Zuid-Frankrijk</i>
			<i>- oor kwijt</i>
			<i>- zelfmoord</i>

6.1 Europa na Napoleon

1 Vul in.

Na de nederlaag van Napoleon waren er vijf grote Europese mogendheden. Zij probeerden de vrede te bewaren, maar in veelvolkere staten veroorzaakte het nationalisme opstanden en oorlogen. Zo ontstonden nieuwe landen (of naties) als Griekenland, België en Italië. Onder leiding van Pruisen / Bismarck verenigden de Duitse staten zich in 1871 in een keizerrijk. Dat gebeurde na een succesvolle oorlog tegen Frankrijk. Na 1871 bleef het lang vrede, maar vooral door het toenemende nationalisme groeiden de spanningen, die zouden uitlopen op de Eerste Wereldoorlog.

6.2 Transport en communicatie

2 Vul in.

In de 19e eeuw verbeterde het vervoer zozeer dat we spreken van een transportrevolutie. De diligence werd vervangen door de trein en het zeilschip door het stoomschip. De eerste spoorlijn voor personen werd in 1830 geopend in Engeland. De eerste Nederlandse in 1839. Doordat landwegen werden verhard, werden vanaf 1880 ook de fiets en de auto populaire vervoermiddelen. Er kwam ook een communicatie revolutie op gang. Vanaf 1840 ontstond een wereldwijd telegraafnet. Na de ontdekking van Bell begon aan het eind van de eeuw ook de telefoon zich te verspreiden. Geluid kon worden afgespeeld met een grammofoon en letters snel getypt met een schrijfmachine.

6.3 Europese wereldrijken

3 Vul in.

Aan het eind van de 19e eeuw stichtten Europese landen wereldrijken. Door dit moderne imperialisme breidden zij hun koloniaal bezit in Azië en Afrika sterk uit. Oorzaken waren het nationalisme, het blank superioriteitsgevoel en het verlangen naar economisch gewin. Groot-Brittannië en Frankrijk werden de belangrijkste koloniale mogendheden. Niet alle gebieden waren in bezit, zo was Egypte een pro-tectoraat en hadden de Europeanen in China invloedsferen.

6.4 Staten in Amerika

4 Vul in.

In 1860 woonde nog 80 procent van de Amerikanen op het platteland. In 1900 was de VS al de grootste industriemacht ter wereld. Door immigratie uit Europa groeide de bevolking snel. Velen bleven in de steden die uitgroeiden tot multiculturele metropolen, anderen trokken naar het westen, waardoor de grens met de wildernis, de frontier, steeds verder opschoof. Voor de verdreven indianen bleven nog slechts enkele gebieden over, de zogenaamde reservaten. In Latijns-Amerika was de bevolking zeer gemengd. De mestiezen van Europees-indiaanse afkomst waren in de meerderheid. De dekolonisatie van de Franse, Spaanse en Portugese kolonies vond plaats tussen 1800 en 1825.

6.5 De wereld van Multatuli

5 Vul in.

Multatuli is de schrijversnaam van Eduard Douwes Dekker. Als bestuursambtenaar in Nederlands-Indië in Nederlands-Indië probeerde hij iets te doen tegen de uitbuiting van de Indonesiërs. Hij werd beroemd met zijn roman Max Havelaar. Het was een aanklacht tegen de koloniale onderdrukking. Het boek droeg eraan bij dat bescherming en ontwikkeling van de inheemse bevolking officiële doelen van de koloniale politiek werden. Douwe Dekker was een van eerste openlijke aanhangers van het atheïsme in Nederland.

6.6 De wereld van Vincent van Gogh

6 Vul in.

Vincent van Gogh groeide op in Brabant. Hij mislukte als kunsthandelaar en godsdienstleraar. Toen werd hij schilder. Hij ontwikkelde een nieuwe schilderkunst. Met heftige streken wist hij de kern van zijn onderwerp te raken. In Drenthe en in Brabant maakte hij schilderijen van arme boeren in donkere kleuren. In Frankrijk ging hij kleurrijk schilderen. Na een verblijf in een gesticht pleegde hij in 1890 zelfmoord. Later werd hij als een groot kunstenaar gezien.

7 Zet in de juiste historische volgorde.

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

- A Frans-Duitse oorlog
 - B Belgische opstand
 - C De Titanic gaat ten onder
 - D Britten krijgen rechten in China
 - E *Gold Rush* naar California
 - F Max Havelaar komt uit
 - G Van Gogh schildert *De Aardappeleters*
- b - d - e - f - a - g - c

8 Zoek bij elkaar.

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

Zoek een persoon uit de linkerkolom bij een gebied of land uit de rechterkolom.

A Bismarck	1 Nederlands-Indië
B Stanley	2 Latijns-Amerika
C Victoria	3 Brabant
D Douwes Dekker	4 Frankrijk
E Van Gogh	5 Groot-Brittannië
F Napoleon III	6 Verenigde Staten
G Bolívar	7 Duitsland

A7, B6, C5, D1, E3, F4, G2

9 Juist of onjuist?

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

Omcirkel het antwoord.

- a De eerste wereldtentoonstelling werd gehouden in het Glazen Paleis. juist / onjuist
- b Pas in 1871 verenigden de Duitse staatjes zich onder leiding van Pruisen tot één land. juist / onjuist
- c De belangrijkste vervoermiddelen in de 19e eeuw werden trein en auto. juist / onjuist
- d Nederland was in de 19e eeuw een belangrijke koloniale macht in Afrika. juist / onjuist
- e De Verenigde Staten werden aan het eind van de 19e eeuw de grootste industriemacht ter wereld. juist / onjuist
- f Max Havelaar was de schrijversnaam van Eduard Douwes Dekker. juist / onjuist
- g Vincent van Gogh maakte in Frankrijk schilderijen met donkere kleuren en in Nederland met lichte kleuren. juist / onjuist

Voor de computeropdrachten van dit hoofdstuk ga je naar www.leerling.noordhoff.nl of naar de elektronische leeromgeving van je school. Spreek met je docent af welke ICT-onderdelen je gaat doen en noteer dat hieronder in kolom 2. Geef per onderdeel aan wat het resultaat is in kolommen 3 en 4.

ICT-onderdelen	Ga ik doen	Resultaat (omcirkel het gekozen woord)	
O Minicursus Democratisering	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Minicursus Het imperialisme	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Webquest	<i>ja / nee</i>	Mijn product is _____ Daarover ben ik <i>niet / redelijk / erg</i> tevreden.	Geef een korte uitleg over je aanpak en je product. _____ _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.1	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.2	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.3	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.4	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.5	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 6.6	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____

TAAK

1 Onderzoek in eigen omgeving

In dit hoofdstuk heb je gelezen over nationalisme en imperialisme. In Nederland vind je veel beelden en gebouwen die daaraan herinneren.

- Onderzoek de vraag: Wat is er in mijn eigen omgeving te vinden over nationalisme en imperialisme?
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: werkstuk of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je onderzoeksvraag in je school, thuis, op internet, in musea of buiten.
- Kies twee tot vier overblijfselen en zorg voor een afbeelding van elk.
- Schrijf een tekst over elk van de gekozen afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.

2 Informatie over een historisch persoon

Op de afbeeldingen in dit hoofdstuk zie je personen uit de 19e eeuw. Denk aan Willem I, Bismarck, Bolívar, Multatuli en Van Gogh. Over deze mensen en over nog veel meer belangrijke personen kun je nog veel meer vinden.

- Kies een persoon uit de 19e eeuw die om een bepaalde reden belangrijk is geweest.
- Maak met je docent afspraken over:
 - de gekozen persoon
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: een echte of digitale informatiemap
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over de gekozen persoon in boeken en op internet.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.

3 Meer kennis over de Amerikaanse Burgeroorlog

De Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) was het bloedigste conflict uit de 19e eeuw. Er viel een voor die tijd onvoorstelbaar aantal doden. Nog steeds is deze oorlog aanleiding voor het maken van boeken en films.

- Onderzoek over deze oorlog de volgende vragen.
 - Wat waren de oorzaken?
 - Hoe was het verloop?
 - Waarom vielen er zo veel slachtoffers?
 - Wat waren de gevolgen?
- Zoek ook wat afbeeldingen die te maken hebben met deze oorlog.
- Maak een folder voor een toeristisch bureau over deze oorlog met de gevonden informatie en afbeeldingen.
- Maak afspraken met je docent over de tijd die je eraan besteedt.

4 Informatie op school

Jouw school heeft een bibliotheek (mediatheek, open leercentrum) waarin ook informatie te vinden is over de 19e eeuw.

- Ga op zoek naar boeken en andere media over de 19e eeuw en maak hiervan een lijst.
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Raadpleeg de catalogus met trefwoorden, zoals: nationalisme, kolonialisme, (modern) imperialisme, transportrevolutie, telegraaf, dekolonisatie, frontier en mestiezen.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

